

Nederrijng gebied, van waaruit er wel vijfhonderd zijn overgeleverd. **Minnereden** zijn doorgaans anoniem; het is een sterk collectieve literatuurvorm, vol variaties op **stereotiepe/conventionele** vormen en thema's. Een beproefde variant begint ermee dat de verteller op een speciale plek komt, waar een ontmoeting en gesprek plaatsvinden; een **verbeeldingswereld buiten de dagdagelijksheid en een fantastiewereld** waarin enkel liefde ertoe doet **en** . **Net zoals/Evenals de reis die in een ridderroman de held maakt, is het een verplaatsing in/naar een evident fictieve wereld – maar hier geen negatieve wereld waarin de ridder orde moet gaan brengen, maar een gefantaseerde positieve**, waaruit de personages/**hoofdfiguur** verkwikt en gesticht **terugkeert terugkeren** naar de realiteit, verrijkt met inhoud uit een **fijn stijlvol** gesprek. Dat gesprek is bovendien doel in zichzelf. De woorden zijn de daden.

Vander feesten

Het Middelnederlands heeft in dit genre een bijzondere tekst in *Vander feesten*, een tweegesprek tussen een dame en een (jonge?) man. De tekst telt 860 verzen, vervat in 215 kwatrijnen met gekruist rijm, **en zet Het gedicht zet als volgt/aldus** in:

Teenre feesten wasic ghebeden,
Daer ic vrouwen vele vant:
Hovesch, cuusc, van sconen seden,
Sere behaghel ende achemant.

Als ic vernam die scone vrouwen

Wasic blide int herte mijn:

Hen es gheen soe sconen anscouwen

In die werelt als vrouwen sijn.*

De *ladies man/vrouwenliefhebber* die hier aan het woord is, mist op het feest alleen de vrouw 'naar wie mijn hart altijd verlangt en die mij in spanning doet leven'. Wel ziet hij een jonkvrouw die op zijn aanbedene lijkt, en met wie hij het feestmaal gebruikt. De dame snijdt de gerechten hoofs voor en reikt ze galant aan; *wi aten beide dat si sneet*. Ze raken daarbij intens in gesprek, en de jonkvrouw vraagt de man haar bij te lichten over *wat minne es*, een rol die hij met graagte op zich neemt. De jonkvrouw bevraagt hem vervolgens uitvoerig over het wat, hoe en waarom van ware liefde. Hoe kan men liefde in een ander opwekken? Waaraan herkent men dat iemand verliefd is? Hoe kan men andermans liefde verspelen? Hoe brengt men verstoorde verhoudingen weer in het reine? Waarom wordt men op de een verliefd en op de ander niet? Wie heeft meer lief en waarom: de man of de vrouw? Welke geschenken horen bij de liefde, zonder dat die wordt gekocht? Aldus passeren elf vragen met hun antwoorden omstandig de revue. De jonkvrouw zegt er nog meer te hebben maar zij houdt zich in: *hets te spade (te laat), ons gheselschap es ons ontgaen*. De tijd is omgevlogen; de overige feestgangers zijn allemaal vertrokken. De twee gaan uiteen met het vaste voornemen het

* Ik was uitgenodigd op een feest waar ik veel vrouwen aantrof, hoofs, kuis, welgemanierd, bijzonder beminnelijk en fraai van uiterlijk. Toen ik die schone vrouwen zag was ik blij in mijn hart: niets ter wereld biedt zo'n schone aanblik als vrouwen.

gesprek bij gelegenheid te hervatten. Wat de man betreft: *in corten daghen*.

De jonkvrouw spreekt haar mentor ~~in-de-minne~~ systematisch consequent aan als *clerc, heer clerc*, wat impliceert dat hij een intellectueel moet zijn. Vermoedelijk is hij een geestelijke met lagere wijdingen; het type dat vaak als geletterde emplooi vond in de wereld en niet gebonden was aan celibaat. In elk geval blijkt hij een *clerc* met expertise in zowel de fundamentele als de toegepaste liefdeswetenschap. Frits, deze zin begrijp ik niet. Volgens Cohen was deze clerc een verliefde student? En wat heeft P.N. van Eyck daarmee te maken? En het betreffende collegejaar? En wat is het belang van deze opmerking?? (In het collegejaar 1938-1939 las de Leidse student en latere hoogleraar middeleeuwse geschiedenis A.E. Cohen er bij P.N. van Eyck met de fijnzinnigheid die hem zou blijven kenmerken een heel speciale toon in, en wel van een/de verliefde student.) Hij geeft aan zelf liefde te voelen, maar is beslist niet hoteldebotel, want zijn beschouwingen kenmerken zich door afgewogen/~~weloverwogen~~ systematiek. (ja, maar dat is die afgewogen systematiek) Op het dwangmatige af vervat hij vanaf de derde vraag al zijn antwoorden in vieren/viertallen. Hij onderscheidt vier manieren om de minne te herkennen, vier om haar te verliezen en vier om haar te repareren; vier soorten geschenken en zelfs vier stadia van verliefdheid. En dat men op de een verliefd wordt en op de ander niet ligt aan de vier *complexien* (temperamenten) - sanguinisch, choleric, flegmatisch en melancholisch - en de menselijke natuur van soort-zoekt-soort/en de mens die van nature soort zoekt soort bedrijft. En waarom wordt men op de een verliefd en

op de ander niet? Antwoord: dat ligt aan de vier temperamenten (*complexien*) van sanguinici, cholericici, flegmatici en melancholici, en de menselijke natuur van soort-zoekt-soort/en de mens die van nature soort zoekt soort bedrijft.

Op het eerste gezicht lijken de lessen van deze *clerc meester* in de minnekunde/liefdeskunde rijkelijk *traditioneel*/obligaat.

Bijvoorbeeld over hoe liefde op te wekken, *alweer/wederom een* *gevierend deeld* *kwartet/in kwartetvorm*: hoofse taal, speels in de juiste mate, discreet, plus galant aanhouden – de troefkaarten/*troeven* van dit kwartet zijn

overbekend. Maar bij nader toezien is daar ook weer die *verduistering*/ecartering: geen woord over mannelijke moed als factor in de liefde. Ook de veertiende-eeuwse verschuiving naar de vrouw als gelijkwaardige partner tekent zich af in *Vander feesten*. De liefde tussen man en vrouw berust niet op een feodale verhouding tussen een dienaar en zijn dame, maar op vereniging van gelijkgestemden: liefde is *die eninghe van twee moeden*. Er ligt veel nadruk op wederkerigheid, bijvoorbeeld in het exposé over vier voorwaarden om de minne niet te verspelen: *niet zuinig gul* zijn en excuses accepteren, *niet behaagziek* zijn (vrouwen) en *niet snoeven op een verovering* (mannen). *met daarnaast twee gelijkverdeelde randvoorwaarden*: vrouwen moeten niet behaagziek zijn en mannen niet snoeven op hun veroveringen.

Zelfs in de verschillen tussen de geslachten heerst een zeker evenwicht. Natuurlijk kent de liefdespsychologie haar differentiaties naar gelang de/overeenkomstig sekse. Zo zijn mannen in de liefde *nuwe loep*, d.w.z. dat zij graag nieuwe liefjes vinden. (De vertaling 'loops' dringt zich op). Toch heerst zelfs in de verschillen tussen de

~~geslachten~~ een zeker evenwicht. De *clerc* vergelijkt ze met houtsoorten. Mannen zijn als oud, droog hout: gemakkelijk in vuur en vlam maar ook snel opgebrand. Vrouwen zijn als groene twijgen, die niet licht ontvlammen maar daarna zeer duurzaam blijven gloeien. Maar doorgaans abstraheert de tekst van ~~gender/genderonderscheid/genderonderscheidingen~~. De *clerc* vervat het leeuwendeel van zijn adviezen in de *men*-vorm of spreekt van *elc minnere*, daarmee gelijkelijk man en vrouw bedoelend. Wie hoofs liefheeft, zo somt hij de sekse-onafhankelijke kwaliteiten op, moet ootmoedig zijn, wel ter tale, vergevingsgezind, matig in alles, discreet en edel van hart – en altijd respectvol spreken over exen:

Wie hoofs liefheeft, moet ootmoedig zijn, wel ter tale, vergevingsgezind, matig in alles, discreet en edel van hart – allemaal niet sekse-gebonden/sekse-onafhankelijke kwaliteiten, net als het gebod (dit is zo geen 'kwaliteit'?) om altijd respectvol te spreken over exen:

Elc minnere wachtem dat hi niet en spreke
Vanden ghenen die was sijn vrient
Met ontrouwen ende onhovescheleke,
Al dunct hem dat hijs heeft verdient.

Met deze grondtoon van gelijkberechtiging articuleert *Vander feesten* ~~bepaald~~/beslist een andere liefdesconceptie dan *Tprieel van Troyen* met zijn ~~superieure~~/soevereine edelvrouwen en stamelende/~~hakkelende~~ ijzervreters/~~manneljesputters~~. Ook al staan beide teksten in het handschrift-Van Hulthem, het verschil van

minstens honderd jaar is onmiskenbaar. De liefde is van hiërarchisch naar symmetrisch geëvolueerd – en misschien is het, macrohistorisch bezien, wel precies dit geweest wat waardoor de aloude hoofse cultuur van ridders en hun dames voor ons nog steeds iets herkenbaars en aantrekkelijks heeft doen behouden: dat zij op die manier de wissel nam van burcht naar burgerlijk. Natuurlijk blijft daarbij de man de jager en de vrouw aanvallig mooi/prooi/het wild/de buit, maar achter deze rolverdeling gaat een tamelijk symmetrische gelijkwaardige verhouding schuil. De gelieven zijn waarachtig wel partners. Hier en daar zweemt *Vander feesten* zelfs naar een gedicht over de vriendschap die liefde heet.

De tekst moet een aanmerkelijke weerklank hebben geogst/gevonden. *Vander feesten* is in meerdere verscheidene handschriften overgeleverd, soms met interessante varianten: zo is in een ervan de *clerc* een *joncheer* geworden. Vanwege zijn uitvoering bijzonder is de oudst bekende versie, in een Gents fragment van omstreeks 1360 dat pas betrekkelijk recent weer aan het licht kwam en zich onderscheidt door een opmerkelijk hoog en smal formaat: beschreven in één kolom van meer dan 50 regels, en in een zeer kleine maar goed leesbare hand. Hoe smal bemeten ook, het boek ging duidelijk niet op een koopje, getuige ook de niet direct hoogstaande maar wel voor de gelegenheid gemaakte initiaal waarin een jonkvrouw in gesprek is met een *clerc*. (Frits, ingewikkelde zin, en wat is precies je bewering (een overlevering die aanvangt met brochures? En is het nodig? Dus: kan het weg?) Het handschrift lijkt een soort brochure van het type waarmee de overlevering van middeleeuwse teksten wel vaker schijnt te zijn aangevangen??)

alvorens duurzamer in te dalen in de massief/robuust gebonden boeken/robuuste boeken en verzamelhandschriften waarvan wij het doorgans moeten hebben. Deze zin begrijp ik niet? Of beter, het stukje 'in zijn originele staat van autograaf en dedicatie'? En waar verwijst de dedicatie naar? Zitten we hier dicht bij *Vander feesten* in zijn originele staat van autograaf en dedicatie? Voor die veronderstelling heeft het Gentse fragment nog een verrassing in petto.

Dadelijk na *Vander feesten* begint hier een nieuw strofisch gedicht. Het is alweer een dialoog over de liefde tussen een *scone joncfrouwe* en een (ook ditmaal zelf verliefde) *clerc* die zij consulteert ('want ik heb gehoord dat u goede raad kunt geven aan degenen die in liefde leven'). De klerk doceert/~~oreert~~ ~~vervolgens~~ dat geen kloosterorde zo'n strenge tucht kent als het klooster van de liefde. Vrouw Venus is er priorin, en de kloosterlingen zien er uitgemergeld uit. Juist ~~als~~ ~~wanneer~~ de klerk de aldaar vigerende kloosterregel gaat verwoorden, breekt het fragment af. Dit tweede gedicht zou ~~best eens~~/heel wel het vervolggesprek tussen de klerk en de jonkvrouw kunnen zijn dat het slot van *Vander feesten* in het vooruitzicht stelde/~~aan~~ ~~het slot van Vander feesten wenkte~~. Misschien was het dezelfde dichter die dit vervolg maakte toen bleek dat zijn eerste gespreksgedicht in goede aarde viel? Maar ongeacht of het vervolg nu van primaire dan wel secundaire ~~aard~~/makelij is: het illustreert hoezeer het in dit genre *niet* gaat om de uitkomst van het liefdesberaad. ~~Het gesprek is doel op zich/Doel van het gesprek is het gesprek zelf~~/Het gesprek heeft het gesprek zelf ten doel. ~~De gesprekken ademen/baden in een sfeer van open einde; elke dialoog~~

ik heb dit labtu staan.

wil katalyseren tot/opmaat zijn tot een volgende. Ook in het Duits kenmerken *Minnereden* minnereden zich volgens Ludger Lieb door teksten 'mit schwach markierten Schlüssen'. Tengevolge van de lacuneuze overlevering laat zich nauwelijks uitmaken/vaststellen, aldus Lieb, of dat daadwerkelijk zo bedoeld was het realiter zo werkte/toeging, maar juist het Gentse fragment lijkt daar een voorbeeld van. De literaire liefde was destijds, niet anders dan geschiedenis naar het bekende woord van Geyl, een discussie zonder einde. *toevoeijing,*

Dilemma's/Casuïstiek/vragen/Liefdesraadsels/Kwesties

Hoe welberedeneerd de antwoorden in literaire liefdesgesprekken ook mochten zijn, het onderliggend sentiment was toch vooral het spel. Het gesprek was zelf een vorm van liefdesspel, en mede daarom nagenoeg altijd gesprek tussen de seksen. Niet de geringste functie van de dichterlijke conversaties zou wel eens kunnen zijn geweest om uit te nodigen tot een gesprek in het publiek – in dat geval in proza ongetwijfeld – , maar even goed/wel over de werking en de mores van de liefde. Dit is dubbel met het vorige hoofdstuk? Ook de *Borchgravinne van Vergi* kon prima fungeren als een dergelijk 'discussiestuk': met eerst de voordracht van de korte, heftige vertelling en daarna het kringgesprek over spreken of zwijgen in de liefde, en of de ridder wel of niet schuldig was, en wat men zelf zou hebben gedaan. Die buitentekstuele resonantie is inmiddels uiteraard geheel vervlogen, maar er is geen overdreven fantasie voor nodig om zich/ons er iets bij te kunnen indenken/voorstellen. (omhaal weg) Nog indringender werkte dit procedé wanneer liefdesvragen frontaal als